

IN MEMORIAM

АКАД. МИХАИЛ ВИДЕНОВ (1940–2021) ИЛИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА ПРЕД БЪЛГАРСКАТА ФИЛОЛОГИЯ

ACADEMICIAN MIHAIL VIDENOV (1940–2021) OR ON THE CHALLENGES TO BULGARIAN PHILOLOGY

На 31 март 2021 г. внезапно почина акад. Михаил Виденов – основателят на българската социолингвистика и филологическа футурология. Българската наука изгуби един голям и достоен учен, един неуморен изследовател и популяризатор на езика ни, един великолепен педагог и ценен преподавател, отличаващ се с широка култура и богата ерудиция, оставил след себе си редица достойни последователи и ученици. Акад. Виденов бе личност с особен ораторски чар и силно пристрастен към своите виждания за развитието на филологическото познание, в които неотменно вярваше. Силата на словото му и аргументираността на неговите текстове го поставяха не един път в центъра на разгорещени дискусии, където той се чувстваше в стихията си. Той не се страхуваше да защитава свои реформаторски тези и с особен реторичен стил се впускаше в многотекстови дебати по наболели езикови въпроси, изпълващи страниците на не едно списание. Не случайно ръководството на Българската академия на науките недвусмислено го определя като един от най-популярните и признати български езиковеди с международна известност. Колегиумът на Софийския университет категорично отбелязва, че професорът българист и доктор на филологическите науки е изтъкнат учен езиковед, чийто дългогодишен преподавателски път оставя ярка следа не само в Катедрата по български език, но и в двата филологически факултета на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Той е сред най-уважаваните изследователи и преподаватели в Алма матер, работил неуморно за развитие на тясното сътрудничество на най-стария български университет с Българската академия на науките. Филологическата общност на Великотърновския университет характеризира своя доктор хонорис кауза като изтъкнат български лингвист и го сравнява с ранга на първите български академици Любомир Милетич, Александър Теодоров-Балан, Беньо Цонев, Стефан Младенов, Стоян Романски. Жите-

лите на Годеч не пропускат да отбележат, че изследователската кариера на бъдещия академик започва със системното проучване на техния местен диалект и че негови ученици, студенти и докторанти сега са професори и работят в научноизследователски центрове в цяла Европа. С времето бъдещият академик напуска рамките на диалектоложкото проучване и прави задълбочени анализи на социолектната ситуация във Велико Търново и в София, които го извеждат на трона, определен за основателя на родната социолингвистика.

Акад. Михаил Виденов е роден на 10.04.1940 г. в София. През 1958 г. завършва средно образование в Годеч, а шест години по-късно и българска филология в Софийския университет. Започва преподавателската си дейност като гимназиален учител, след което подготвя докторат по българска диалектология на тема „Годечкият говор“ под научното ръководство на проф. Стойко Стойков (1966–1969). През 1969 г. става доктор по филология (тогава кандидат на филологическите науки), а през 1970 г. е избран за редовен асистент към Катедрата по български език в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. През 1977 г. представя в Чехословакия труда си „О погмѣ“ и става доктор по философия на Карловия университет в Прага. Хабилитира се за доцент през 1981 г. с изследването си, озаглавено „Из актуалната проблематика на българския език“. Само седем години по-късно става доктор на филологическите науки с дисертационни си труд „Съвременната българска езикова ситуация“. Избран е за професор въз основа на хабилитационния си труд „Социолингвистическо проучване на гр. Велико Търново“ през 1989 г. Преподавателският му профил в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се оформя от редицата теоретични курсове по българска диалектология, съвременен български език, социолингвистика, етнолингвистика, теория на книжовните езици, чешки диалекти и интерлекти и др., които чете пред студентите от двата филологически факултета. Към тях се добавя и серията от лекции, представени в основните европейски славистични центрове.

През 2004 г. Михаил Виденов става първи лауреат на престижната награда „Академик Владимир Георгиев“ за изследванията си в областта на българската езиковедска наука. Приносите му за развитието на българското езикознание и социолингвистика са високо оценени и на 11.05.2004 г. е обявен за *Doctor honoris causa* на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Основният акцент в неговото слово е поставен върху „някои належащи задачи“ пред българските лингвисти през призмата на езиковата култура. През същата година проф. Михаил Виденов е избран за член-кореспондент на Българската академия на науките в областта на хуманитарните и обществените науки. От 2008 г. е академик и председател на отдела „Хуманитарни и обществени науки“.

Академик Михаил Виденов прави значителен обрат в традиционното русло на българското езикознание с въвеждането на социолингвистичната

проблематика и издигането на социолингвистиката в ранг на самостоятелна наука с прогнозираща функция и в утвърждаването ѝ като базова университетска дисциплина, формирала поколение от учени и страстни последователи. В епистемологичен план той се явява основоположник на социолингвистичното направление у нас и се утвърждава като първопроходник в системното социолингвистично проучване на градската реч.

Още по време на престоя си в Прага акад. Михаил Виденов написва нестандартните си студии „Към българската паралингвистика“ и „Из актуалната проблематика на съвременния български език. Във връзка с чешката теория на книжовните езици“. Скоро след това се появява и неговата култова теоретична книга „Социолингвистика“, в която формулира основните си тезиси. Тя е последвана от важната за изследването на българския език монография „Норма и реч“. Книгата „Социолингвистично проучване на град Велико Търново“ (второ издание под заглавие „Великотърновският език“), написана в съавторство с проф. Б. Байчев, узаконява това научно направление. Следват публикациите „Съвременната българска градска езикова ситуация“ (1990), „Българска социолингвистика“ (1990), „Софийският език“ (1993), „Езиковата култура на българина“ (1995), „Езикът и общественото мнение“ (1997), „Социолингвистическият маркер“ (1998), „Увод в социолингвистиката“ (2000), „Българската езикова политика: В светлината на теорията на книжовните езици“ (2003), „Диглосията (с оглед на българската езикова ситуация)“ (2005), „Идентификация по езика“ (2007), „Езикът на града“ (2010), „Езиковедски щрихи и етюди“ (2013), „Избрани студии“ (2019), „Езиковедски ситнежи“ (2020). Освен тези изследвания Михаил Виденов се явява и автор на около 400 публикации, от които с най-голяма известност и висок процент на цитируемост се ползва монографията „Социолингвистиката в България“.

Академик Михаил Виденов е създател, дългогодишен председател, а след това и почетен председател на Международното социолингвистическо дружество. Има зад гърба си различни награди и отличия, между които награди на Съюза на българските учени за високо научно постижение за книгата „Социолингвистика“ и за книгата „Езикът и общественото мнение“, награда от БАН и от Софийския университет за принос в съвременното езиковедско знание за книгата „Социолингвистическо проучване на град Велико Търново“, Почетен знак на Софийския университет със синя лента“, както и други награди.

Видният български езиковед и създател на националната ни школа по социолингвистика чертае по своя неподражаем дискуссионен маниер историята на българската социолингвистика и на софийското международно социолингвистично дружество и маркира приоритетните области за бъдещото развитие на регионалната и европейска социолингвистика. Според завещаната проучвателна визия от този оригинален изследовател на съвременния български език стратегическите проекции върху терена на бъл-

гарската проблематика се определят като поредица от филологически изследователски аксиоми, които могат да се цитират и като академични афоризми: а) бъдещето на българската диалектология е социолингвистично; б) градската, а не селска езикова ситуация е перспективна за изследване, тъй като селото вече се е пренесло в града; в) кодификацията трябва да се свързва с изработването на национален езиков стандарт; г) речевото поведение на публичните личности измества писателите от традиционния пиедестал на единствени „творци на езика“; г) възродените ориентализми характеризират съвременната реч, като емпрунтологичната проблематика е сред приоритетните задачи на съвременната филология; е) жаргонизмите (т.е. наблюдението върху сленга) и степента на вулгаризацията е лингвокултурологично предизвикателство с лонгитудинален заряд за осветляване и фиксиране; ж) социолингвистът е в състояние частично да управлява само книжовната формация, която е по-правилно да се нарича национален езиков стандарт; з) нормативно е това, което книжовните среди приемат за правилно; и) езиковедът е безпомощен по отношение на различните от книжовната норма формации, той може само да кодифицира „националния езиков стандарт“, но не и да влияе върху останалите паралелни езикови формации (диалекти и неконвенционални регистри); й) диалектологът ще отговори правилно на въпроса за бъдещето на диалектите, ако си е дал труда да се школува и като социолингвист (едва тогава чрез научни методи може успешно да проучва селското обществено мнение за езиковото поведение в даденото селище); к) опорната точка на изследователя вече не е гадаенето, а научната екстраполация и солидната прогностика и т.н.

Това са и част от идеите, които академик Михаил Виденов имаше намерение да разработва, но не успя да доразвие. Той обаче ги остави на идните поколения от филолози като своеобразно научно социолингвистично маркирано предизвикателство, за чиито резултати има думата бъдещето.

Димитър Веселинов / Dimitar Vesselinov

✉ Проф. д.ф.н. Димитър Веселинов
dvdimitrov@uni-sofia.bg, d_vesselinov@yahoo.fr

✉ Prof. Dimitar Vesselinov, DSc
dvdimitrov@uni-sofia.bg, d_vesselinov@yahoo.fr

Публикувано: 30 юни 2021

Published: 30 June 2021